

Elşən Mirişli

Gəncə şəhəri,
tarixçi

(əvvəli ötən sayımızda)

Sultan II Mustafanın padşahlığı dövründə Azov qalasının rus ordusu tərəfindən işğal

Qara dəniz sahillərini ələ keçirmək istəyən Rusiya Müqəddəs İttifaqa qoşularaq Azov qalasına hücum etsə də Arslan Gərayla Kafə bəylərbəyi Mustafa Paşanın ordusunun birgə ruslara qarşı savaşımları ilə ruslar geri çəkildi. Ancaq çox keçmədi I Pyotr Azov qalasını dənizdən və qurudan yenidən mühasirəyə aldı. İlk hücumdan yetərincə zərər gören qala çox keçmədən ruslara təslim oldu (6 avqust 1696). Azov qalasının itirilməsi Osmanlı İmperatorluğunun ordusunda böyük ruh düşkünlüyünə səbəb oldu.1700-cü ildə ruslarla imzalanan İstanbul sülh müqaviləsi ilə Azov qalası Rusiyaya təslim edildi.

II Mustafanın taxtdan endirilməsi

Sultan II Mustafa ikinci səfərinə 1696-cı ilin aprelində çıxdı. Ulaş yaxınlığında 27 avqust tarixində Avstriya ordusunu məğlub etdi. Döyüşdə Avstriya ordusunun 2 böyük generalı həlak oldu. Ardından Temeşvara daxil olan Osmanlı ordusu qalanı gücləndirdi.

Fransayla müharibəni sonlandıran Avstriyadan gələn sülh təkliflərini, qazanılan 2 böyük qələbədən sonra qəbul etməyən Sultan II Mustafa üçüncü və sonuncu səfərinə 1697-ci ilin sentyabrında çıxdı. Avstriya səfəri uğursuz oldu.Osmanlı ordusu məğlub edildi və sədrəzəmlə birlikdə onlarla zabıt şəhid düşdü. Minlərlə döyüş sursantı və sədaqət möhürü düşmənlərinə keçdi.

Bu məğlubiyyətin Sultan II Mustafa üzərində təsiri böyük oldu. Ancaq sultan müharibəni bir neçə cəbhədə davam etdirmək istəyirdi. Lehistan (Polşa), Venesiya və Rusiya cəbhələrində də vəziyyət Osmanlıların əleyhinə idi. İmzalanan Karlovitsa sülhü ilə 16 ildir davam edən müharibə başa çatdı.Osmanlı imperiyası Temeşvar istisna olmaqla, bütün Macarıstan torpaqlarını itirdi. Moreya yarımadası Venesiyaya,Ukrayna və Podolye bölgəsi Lehistan buraxıldı.

22 avqust 1703-cü ildə II Mustafa ordusu və xalqı tərəfindən devrildi.Taxtdan endirilməsindən 5 ay sonra əziyyət çəkdiyi böyrək çatışmazlığı səbəbi ilə Ədirmədə 39 yaşında vəfat etdi (29 dekabr 1703).

III Ahmed. Səltənət illəri

XVIII əsrin əvvəllərindən etibarən Avropanı bürüyən vərsət müharibələri, xüsusilə də Reç Pospolitanın (Polşa) bölüşdürülməsi uğrunda gedən müharibələrə qarışmaq istəməyən Sultan III Ahmed, şərqdə də Səfəvilərə

sülhü təmin etmişdi. Ancaq Çar Pyotrun məğlub etdiyi İsveç kralı XII Karlın sultanıdan xəbərsiz olaraq sədrəzəm Çorlulu Kürəkən Ali Paşanın vasitəsiylə Osmanlıya siyasəti mühacir olaraq alınması Rusiyanın Osmanlı imperiyasına müharibə elan etməsinə səbəb oldu. Çar I Pyotrun 1700-cü ildə imzalanan İstanbul sülhünü pozması və Kırım xanı Dövlət Gerayın təşviq və təhriki nəticəsində Sultan III Ahmed Rusiyaya müharibə elan etdi.Beləliklə, 9 aprel 1711-ci il tarixində Osmanlı İmperatorluq

1713) iki tərəf arasında müvafəqəti də olsa sülh təmin edildi.

Beləliklə, Rusiyadan Azov və ətraf bölgələrini geri alan Osmanlı imperiyası,Karlovitsa sülhü ilə Venesiyaya tərk etdiyi Moreya yarımadasını da geri almağa ümidləndi və uyğun şərait gözleməyə başladı.1714-cü ildə Sultan III Ahmed sədrəzəm Ali Paşanı Moreya yarımadası ilə Aralıq dənizindəki digər adaları almaqla vəzifələndirdi və kapitanı derya Xoca Mehmed Paşanı Osmanlı donanması ilə bölgəyə yolladı.Osmanlı ordusu Moreya yarımadasındakı şəhərləri fəth etməyə başladı.Bəzi Os-

sədrəzəmliyi dövründə iqtisadi və sosial məsələlərə önəm verdi.Yenilikçilik siyasətinin ən önəmli nümunəsi isə Çələbi Mehmed Əfəndinin oğlu Mehmed Səid və İbrahim Mütəfərrikanın səyləri ilə 1727-ci ildə qurulan mətbəədir. Fransız zabiti olan və Osmanlı hökumətinə sığınan de Rochefort bəzi hərbi reformalar aparmağa cəhd etsə də,yeniçerilərin hədə-qorxusu ilə bu proses yarımçıq qaldı. Əslən fransız olan bir digər reformist isə Davud ağa idi. Onun səyləri ilə Şahzadəbəyi səmtində ilk yanğınsöndürmə qurumu olan Tulumbaçılar ocağı qurul-

sultanı və103-cü İslam xəlifəsidir. Hakimiyyəti illəri 2 oktyabr1730-13 dekabr 1754-cü illərdi.

Elmi və elm adamlarını sevmə,onları qoruyan,haqqına hörmət edən mərhəmətli, şəfqətli bir padşah olub I Mahmud. Ədalətli hökmdar kimi dövlətin demokratiya bir yolla inkişafının tərəfdarı olmuşdur. Ən adi məsələlərdə belə vəzirlərini başına toplayaraq onların fikirlərinə qulaq asar, məsləhətli, ağıllı fikirlərindən istifadə etmiş. Pislik gördüyü dövlət adamlarını özündən əvvəlkilər kimi edam etdirməzdi,hətta onların yola gəlməsi

400 çadırla qurulan Dünya Dövləti - Osmanlı İmperatorluğu

Bu məğlubiyyətin Sultan II Mustafa üzərində təsiri böyük oldu. Ancaq sultan müharibəni bir neçə cəbhədə davam etdirmək istəyirdi. Lehistan (Polşa), Venesiya və Rusiya cəbhələrində də vəziyyət Osmanlıların əleyhinə idi. İmzalanan Karlovitsa sülhü ilə 16 ildir davam edən müharibə başa çatdı.Osmanlı imperiyası Temeşvar istisna olmaqla, bütün Macarıstan torpaqlarını itirdi. Moreya yarımadası Venesiyaya,Ukrayna və Podolye bölgəsi Lehistan buraxıldı

ordusunun İstanbuldan ayrılması ilə Osmanlı-Rusiya müharibəsi başladı.Baltaçı Mehmed Paşanın rəhbərlik etdiyi Osmanlı ordusu Kırım xanının qüvvələri ilə birləşdikdən sonra,Prut çayı sahilində rusları məğlub etdi. Ancaq çarıca I Yekaterina ilə öz çadırında eşq yaşayaraq Türk ordusunun mühasirəsində qırılan aclıq çəkən rus ordusunun qalıqlarına toxunmayaraq I Pyotru əsir almadı. Ancaq rusların 23 iyul 1711-ci ildə bağlanan Prut sülhünə tabe olmaması, Baltacı Mehmed Paşanın sədrərdən 20 noyabr 1711-ci ildə alınmasına və Sultan III Ahmedin yeni bir orduyla Ədirməyə qədər irəliləməsinə səbəb oldu. Ancaq İngiltərə və Hollandiya səfirlərinin vasitəçiliyi ilə bu səfər dayandırıldı.İsveç kralı XII Karlın Osmanlı imperiyasındakı siyasəti mühacir olaraq Rusiya ilə münasibətləri təhlükəyə atsa da,Silahdar Ali Paşanın sədrəzəmliyi dövründə Ədirmədə bağlanan müqaviləylə (24 iyun

manlı qalaları geri alınmış, hətta bir neçə Venesiya qalası da ələ keçirildi. Ancaq 1716-cı ildə başlayan Korfu səfəri Avstriya müdaxiləsi və Osmanlı ordusunun 2 cəbhəyə ayrılması səbəbi ilə uğurlu olmadı.Sədrəzəm Ali Paşanın şəhid düşməsi Osmanlı ordusunun parçalanmasına və Sultan Ahmedin Korfu mühasirəsini qaldırmasına səbəb oldu.

1724-cü ildə şərqdə Osmanlı ordusu Gəncə, Naxçıvan, Xoy, İrevan, Mərənd, Səlmas, Kirmanşah, Nəhavənd və Həmədanı ələ keçirdi.Bu məğlubiyyətin ardından Qızılbaş Dövləti şahı II Təhmasib İstanbul sülhünün şərtlərini qəbul etməyə məcbur oldu.

III Ahmed 23-cü Osmanlı sultanı və 102-ci İslam xəlifəsidir. Məşhur Lalə dövrünün sultanıdır. Hakimiyyət illəri 23 avqust 1703-1 oktyabr 1730-cu illərdir.Lalə dövrü bir sıra yenilikləri ilə yadda qaldı. Sultan III Ahmed 27 illik səltənətində,xüsusilə də kürəkəni Nevşəherli İbrahim Paşanın

muş, İstanbul boğazının təhlükəsizliyi məqsədi ilə Qız qalasına fanar yerləşdirilmişdir.Bu əsnada donanma tərsanələri yenidən qurulmuş, ilk dəfə 3 anbarlı gəmilərin inşasına başlanılmışdır.Seyid Vehbi və Mehmed Hazinein əsərlərində təsvir olunan dövrün toy əyləncələrində istifadə edilmiş və içərisində 5-6 nəfər yerləşdiyi timsah şəkilli sualtı gəmilər bu dövrdə texnoloji yeniliklərin də olduğunu sübut edir.

Sədrəzəm İbrahim Paşa, III Ahmed üçün eys-ışrətli və əyləncəli mərasimlər təşkil etmiş,bu mənada bütün bu şənliklərin simvolu lalə olmuşdur.Bu dövrdə lalənin 839 sortu yetişdirilmiş, lalə soğanlarının qiyməti bahalaşdığı üçün 1722-ci ilin oktyabrında bu qiymətləri tənzimləyən bir dövlət fərmanı qəbul edilmişdir.

I Mahmud

(2 avqust 1696-13 dekabr 1754)

I Mahmud 24-cü Osmanlı

üçün imkanlar yaradardı. Düşünürdü ki, səhv etmişlər peşmançılıq çəkər, yenidən yaxşı yola düşsələr,hakimiyyəti dövründə ancaq bir edama hökm vermişdi.Vəzifələri rüşvətlə paylaşan,müxtəlif rəzalətlər etdiyinə görə edam olunmuş bu adam Ağası Bəşir adlı bir şəxsmiş.

Sultan I Mahmud məğrur, əzəmətli və diqqəti çəkəcək qəder soyuqqanlıymış.Pis xəbərlər eşidəndə təlaşlanmaz, hay-küy salmazmış. Hər məsələyə olumlu və olumsuz tərəfləri ilə baxmış, nəticədə isə dəqiq qərarını verərmiş.

Ədəbiyyatın və şerin vurğunuymuş. Gözəllərə və gözəlliyə qarşı həssas imiş. Həmçinin şahmat oyununa da marağı varmış. Daş üzərində işləməyi də xoşlayırmış.

Ən çox sevdiyi yer Beşikdaş olmuşdur. Aylı gecələrdə Boğaz içində gəzməkdən ləzzət almış.Bütün bunlarla bərabər içində kədərli bir arzusu varmış:co-cuq. Övladsızlıq onun bütün zövqlərini daima qaranlıqlaşdırmışdır. Səltənətinin son günlərində: -"iki şeydən kam almadım: biri övlad,biri də aylı gecədir"- demişdi.

Əliaçıq olduğu üçün xeyr işlərə və kasıblara yardım etməyi sevmiş. Mərcan yanğını zamanı yüzlərlə dükanı öz pulu ilə yenidən tikdirərək əsnaf və tacirlərin özünə gəlməsi üçün imkan yaratmışdır.

Həmçinin ustad şair və bəstəkar olmuşdur. Aşağıdakı məşhur dörtlük onundur:

**Varalım kuyi dilərəyə könül
bu deyərək,
Qorxalım güllərini qönçeyi
xoşu deyərək.
Sərbəti mali xəyali bizi öldürdü
mədət,
Gedəlim kuyinə yarın bir
içim su deyərək.**

Bu günümüzdə qədər gəlib çıxmış çox qüvvətli mahnıları da var.

1-2 oktyabr 1730 -cu ildə taxta çıxmış,13 dekabr 1754-cü ildə vəfat etmişdir.58 il 4 ay 12 gün yaşamışdır. 24 il 12 gün padşahlıq etmişdir.

(ardı var)